

DEPREME KARŞI TOPLUMSAL HAZIRLIKTA EYLEM ODAKLI BİLGİ

A. Turgay Kurultay

17 Ağustos'un başlattığı yeni dönem

Marmara ve Düzce depremleri Türkiye'de toplumun genelinde depremle ilgili görülmemiş boyutta bir bilgilenme isteği yarattı. Bunun en açık göstergesi, televizyon kanallarında haber programının konuya verdiği ağırlıktan tutun, özel tartışma programlarına, gazetelerin verdiği kitapçıklara kadar yayılan geniş bilgilendirme etkinliğiydi. Üstelik bu programlar özellikle depremden sonraki ilk dönemlerde geniş ilgi topluyor, evlerdeki, işyerlerindeki günlük sohbetlere doğrudan yansıyor. Bunun sonucunda hiç kuşkusuz toplum olarak depremin çeşitli yönleri hakkında bilgilendik. Ama bu bilgi Hürriyet'in başyazarı Oktay Ekşi'nin bir yazısında belirttiği gibi basit önlemleri bile almamızı, depremde nasıl davranacağımız konusunda güvenilir ve genel bir anlayış edinmemizi sağlamadı (8 Temmuz 2000 tarihli Hürriyet).

Aradan geçen 2 yılı aşkın süreden sonra hala en basit şeyler tartışılıyor: Sözgelimi deprem sırasında çamaşır makinasının yanına cenin pozisyonunda yatmak doğru mudur? Zemin katta kiler çıkmaya çalışmalı mıdır? Okullarda sıraların altına girmek işe yarar mı? Bu gibi en çok ilgi uyandıran konularda bile tereddütler ve tartışmalar devam ediyor, üstelik her düzeyde. Kandilli Deprem Araştırmaları Enstitüsü'nün tavsiyelerini Sivil Savunma yanlışı bulabiliyor, Sivil Savunmacıların söylediğine uzman sivil toplum kuruluşları itibar etmeyebiliyor. Farklı kurum ve kişiler farklı önerileri *asıl doğru* olarak topluma yaymaya çalışıyor. Deprem güvenliği konusunda herkesin bir şeyler yapmaya çalıştığı bu ortam gerçek bir ilginin ve bir sorumluluğun sonucu olsa da ortaya çıkan sonuç sorunlarımızı ve zaaflarımızı gösteriyor.

Konunun karakteri göz önüne alındığında, basit ve temel noktaların da konu uzmanları arasında tartışma konusu olmasında ve tartışmalara devam edilmesinde aslında yanlış bir yan yok. Çünkü tartışılmaz doğrular değil burada söz konusu olan. Ama uzmanların bu konuda nihai çözüm yerine, güvenilir ve uygulanabilir olan bilgide uzlaşmaları esastır ve toplumsal bir süreç olan bu konu tam da bir ülkede bilimin, akılcı çözüm süreçlerinin işleyip işlemediğinin ölçüsüdür. Uygulanabilir bir bilgide uzlaşıldıktan sonra, konunun, uzmanları ilgilendiren, özellikle de yeni veri ve araştırmalarda gözden geçirilen yönleri olmaya elbette devam edecektir.

Zor olan, kesinliğin olmadığı yerde topluma hangi bilgilerin güven sağlayarak verilebileceği ve bunların nasıl yaygınlaştırılabileceği. Bu yazının konusu, bu sürecin işlemlerini engelleyen pratiklere ve arka plandaki nedenlere bakmak ve kısa vadede çözüm yolu olarak başvuru olan Batı ülkelerinin birikimlerinin sağlıklı biçimde aktarılmasının koşullarını tartışmak.

Bilgi düzeyleri ve akılcı toplum

Büyük şoka yol açan 17 Ağustos depremi bilgiye gereksinimi yarattı; ne var ki daha sonra gördüğümüz gibi acele ve panik içinde ortaya çıkan bir ilgi sağlıklı bilgilenmeyi sağlamıyor. İlgiyi ortaya çıkaran şey deprem korkusu olduğu için, sunulan bilgiden hemen kendini

kurtaracak sonuçlar görmek istendi. Bilimin depremle ilgili uyarıcı ve yol gösterici bir işlevi olduğu düşüncesinin kitle iletişim araçlarında ve toplumda yankı bulması akılcı düşüncenin ve akılcı toplumun varlığını kanıtlamıyor. Nitekim depremle ilgili spekülasyonların gündemi etkilemesi; falcıların, ufocuların, komplo teorisyenlerinin bilim çevreleri kadar etkili olması, bu konudaki toplumsal ilginin tekdüze bir mantıkla ele alınamayacağını açıkça gösteriyor. Akıldışılık (irrasyonellik) sadece fantastik alanla sınırlı kalmayıp bilim çevrelerinden gelen açıklamaların değerlendirilişinde de kendini gösteriyor. C. Şengör'ün de dikkat çektiği gibi "iki deprem İstanbul halkının büyük bir kısmının ve hele hele basın mensuplarımızın ezici çoğunluğunun hala bilimi tanrısal bir öngörü sandığını ortaya koydu" (Şengör 1999).

Bir toplumda nesnel ve işe yarar bilgiler ışığında çalışmalar, yapılması modern toplumun ölçütü. Ama bunun sağlanması için toplumun "aydınlatılması", akılcı ve bilimsel düşünceye yöneltilmesi gibi bir aşamayı geride mi bırakmak gerekiyor? Böyle soyut ve tam anlamıyla erişilmesi pek de olanaklı görünmeyen bir hedef koymadan da bilimin ve bilgi süreçlerinin işlemesi sağlanamaz mı? Falcıya kulak veren, astrolojinin bilimsel görünüşlü, soyut terimlerle bezenmiş açıklamalarını büyük hazla kabul eden insanlar bilimsel bilgiden ve bilimselliğin öngördüğü davranış biçimlerinden kopmuş mu sayılmalı? Yoksa burada kaçınılmaz akıldışı korkuları ve umutları kendi dünyasında bırakarak bilimsel düşünceye yer açmak olanaklı mı? Türkiye'de deprem riskinin toplum tarafından algılanışını inceleyen Alman sosyolog E. Geenen'in de vardığı bulgular, bilimin ve akıldışı düşüncenin toplumun bilgi dağarcığında ille de karşıt yerlerde durması gerekmediğini, dinsel, akıldışı, kestirme mantıklı düşünce biçimlerinin bilimin toplum üzerinde etkili olmasını engellemediğini gösteriyor (Geenen 1996).

Elbette bilim, akıldışı düşünceyi aşmak durumunda. Ama bunu yapmak için toplumda akıldışı düşüncenin kökünü kurutmakla uğraşmak yerine, sorunlara getirdiği tutarlı yaklaşımla topluma güven vermesi önemli. Burada özellikle üzerinde durulması gereken nokta, bilimin kendisinin nasıl işlediği ve toplumla nasıl ilişki kurduğu. Toplumda akıldışı düşünce varlığını sürdürürken, bilimin nasıl bir rol oynadığına bakılması gerek. Bilim çevrelerinin toplumu nasıl bilgilendireceği ve bu yolla akıldışı düşüncenin etkisini azaltacak karşı ağırlığı nasıl oluşturacağı düşünülmeli.

17 Ağustos depremi bu açıdan önemli bir olanak yaratmıştı. Ama bilim çevrelerinin toplumu bilgilendirmek üzere gerçek bir hazırlığı olmadığı için büyük bocalamalar ve sorunlar yaşandı. Ama vahim olan, toplumun bilgilendirme gereksinimini bir açık pazar gibi görenler, gelişmiş açıklamalarda buldukları için, bilim adına yapılan açıklamalar da işe yarar bilgi sunmaktan çok, kafa karıştırmaya, hatta "herkesin doğrusu kendine" anlayışının güçlenmesine yol açtı.

Bu kargaşanın nedenleri sorgulandığı zaman bilimin iç işleyişiyle ilgili temel sorunlarımız olduğu ortaya çıkıyor. Türkiye'de yaşadığımız, daha doğrusu yaşayarak öğrendiğimiz temel bir sorun bilgi düzeylerinin ayrışmamış olması. Bunun sayısız örneklerinden biri olarak Hürriyet'te çıkan bir haberi verebiliriz.

Fizikçi bir öğretim üyesinin yaptığı yeni bir araştırma, "Hayvanlar topraktaki elektriği hissediyor" başlığıyla haber yapılmış (Hürriyet, 29 Kasım 2001). Haberin konusu, hayvanların ve insanların deprem öncesinde depremin belirtilerini algıladıkları tezine dayalı yeni bir araştırma. Araştırma bunu 17 Ağustos depremiyle ilgili olarak somutlaştırıyor. Yapılan çalışma da, insanlara anket uygulayarak deprem öncesinde belirtiler hissedip

hissetmediklerini ve ne tür belirtiler hissettiklerini saptamak. Gazete, "ilginç gelişme" olarak sunduğu bu haberde, araştırmacının İzmit depremi öncesi insanların algıladığı 1026 "deprem sinyali" saptadığını aktarıyor.

Bu araştırma gerçekten de işe yarar veriler içeriyor olabilir. Ama bu aşamada uzmanları ilgilendiren ve sonuçları belli bilgi sınama süreçlerinden geçmemiş böyle bir çalışma birdenbire popüler bir günlük gazetede yayınlanınca işler karışıyor. Büyük olasılıkla bilimsel ölçütler içinde yürütülen ve kendi içinde anlamlı olan bir çalışma, yanıltıcı bir bilgilenmenin aracı oluveriyor. Çünkü uygulamaya hazır bir bilgi değil. Depremin karmaşık gerçekliği içinde ayrıntıda kalan bir veriler dizisi sadece. Bu haberden okurların varacağı sonuç şu olsa gerek: Bizler de çevremize bakarak, kendi üzerimizdeki etkileri gözleyerek bir depremi önceden algılayabiliriz. İnsanlar bunu zaten fazlasıyla yapıyor: Kaynak suları ısındı, kuşlar tedirgin uçuyor, solucanlar topraktan dışarı çıktı gibi halk tipi bilim yapılıyor ve olur olmaz sonuçlar çıkarılıyor. Bu bilgi de benzer bir akıbete uğramaktan kurtulamaz.

Yaygın bilgilerimiz ve gözden kaçırdıklarımız

17 Ağustos konunun uzmanları açısından değil, ama toplumun geneli açısından birçok şeyin "keşfedildiği" bir milât oldu. Ne var ki bu keşiflerin sonucu olan toplumsal tepki biçimimiz konuyla ilgili sağlıklı, geniş açılı ve uzak görümlü bilgiye dayanmıyor.

Örnek vermek gerekirse 17 Ağustos, Türkiye'de enkazdan canlı çıkarma olayının toplumun bilincine işlediği, bu anlamda arama kurtarma kavramının ortaya çıktığı bir depremdir, diyebiliriz. Bilindiği gibi 17 Ağustos'tan sonra büyük bir çaresizlik ve bir şeyler yapma isteği doğdu; özellikle enkaz altında sağ kalan ve kurtarılmayı bekleyen insanların varlığı, büyük bir suçluluk ve görev duygusu yarattı; AKUT'un efsaneleşmesi, yabancı arama kurtarma ekiplerinin yarattığı güven, toplumda deprem sonrası arama kurtarmanın önemi konusunda bir inanç ve irade oluşturdu. Nitekim bunun üzerine hızla AKUT'a üye olundu, çok sayıda yeni arama kurtarma derneği kuruldu, Sivil Savunma canlandı, çeşitli kurumlar ve bireyler arama kurtarma eğitimleri ve ekipmanları edinme yarışına girdiler. Bu önemli bir gelişmeydi ve ihmal edilen önemli bir insanlık görevinin yerine getirilmesi anlamını taşıyordu. Ne var ki büyük ölçüde abartılı bilgilere dayanıyordu ve ufuksuz girişimlerdi. Bu çalışmalara böylesi bir ağırlık verilmesinin arkasında, arama kurtarma çalışmasının en acil önlem olmasının yanı sıra bu tür çalışmalarla büyük bir depremde enkaz altında kalanların önemli bir bölümünün kurtarılabilceği inancının yattığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu ilginin sonunda gerçekten de Türkiye arama kurtarmaya hazırlık bakımından bir anda büyük aşama kaydetti. Sadece İstanbul Sivil Savunma Müdürlüğü, (İstanbul Valiliği'nin verdiği bilgilere göre) Mart 2001 itibariyle 6 bin kadar kişiye arama kurtarma eğitimi vermişti ve eğitim alanların yarısı tam donanımlı ekipler kurmuşlardı. Bu girişimler ve yatırımlar elbette anlamlıydı, ama sağlıklı bir bilgiye değil, kurtarılan insan sayısı konusunda söylentilere, umutlara ve ekipler arası rekabetin ürünü olan abartılı rakamlara dayanıyordu. Ayrıca bu sayılar gerçek anlamda uzmanlaşmış güçlü bir ekipleşmenin olduğu anlamına da gelmiyor. Bu hazırlıklar yeterli altyapıdan ve gerçekçi motivasyondan yoksun olduğu için nitelik bakımından yeterli ve sürekli olmaktan halen çok uzak.¹

¹ Bir bakıma şu anda dünyanın arama kurtarma konusunda sayıca önde gelen, belki de birincisi ülke durumundayız, ama kendine özgü güçlükleri olan ve uzun vadeli çok aşamalı eğitimleri gerektiren bu alanda dayanıklı bir yapılanmanın olduğunu söylemekten uzağız, daha doğrusu hızla yapılan çalışmalara bakıp güvenmek için çok erken.

Arama kurtarma çalışmalarının aldığı bu yönü fark eden İstanbul semt girişimcileri son dönemlerde bu tür acil müdahale çalışmalarına uzaklaştılar; hatta bu tür çalışmaların, depreme karşı önlemede hedef şaşırttığı kanısı yaygınlaştı. Deprem öncesinde risk azaltmanın esas olduğu tezi işlenerek acil müdahale ve afet yönetimi çalışmalarına neredeyse karşı bir tavır alındı (bkz. Semt Girişimleri ve Meslek Odaları Ortak Forumu sonuç bildirisini, 26 Mayıs 2001); bunun sonucunda da bu yöndeki girişimler hız kesti.

Bu iniş çıkışta önemli bir nokta göz ardı edildi: Depreme toplumsal hazırlıkta önce büyük umut bağlanan, sonra da uzaklaşan acil müdahale çalışmaları uzmanlık derecesinde bir arama kurtarmayı ilgilendiriyordu. Dolayısıyla da zaten semt girişimlerinin yürütebileceği türden bir çalışma değildi. Bu gerçeğin fark edilmesi, Sivil Savunma kurumlarının ve gönüllü arama kurtarma derneklerinin çalışmalarına karşı bir tepkiye dönüşmemeliydi. Ne var ki günün psikolojisi içinde edinilen kısmi ve yüzeysel bilgilerin yol açtığı kavram kargaşası bu türden tepkilere neden olabiliyor.

Sağlıklı bir bilgilendirme daha baştan yaşansaydı, semtlerde yapılacak hazırlık çalışmalarında acil müdahalenin yerinin çok farklı olduğu bilinciyle hareket edilebilir ve tercihler buna göre yapılabilirdi. Nitekim yerel acil müdahale olanaklarının topluma yayılması hem çok daha kolay, hem de profesyonel arama kurtarma ekiplerinin etki alanları dışında kalan çalışmaları ilgilendiriyor. Bilindiği gibi ilk aşamada doğru ve basit müdahaleyle gerçekten de çok fazla sayıda insan kurtarılabilirdi gibi, semt içindeki güçlerin anında başlatacağı müdahaleyle yangın, tehlikeli yapılardan sığınma gibi ikincil tehlikeler bilinçli olarak önlenir, daha da önemlisi deprem sonrası kaos azaltılarak yaralılara ve hastalara zamanında ve doğru müdahale yapılabilir.

Bu gerçek, bilinmeyen ve söylenmeyen bir şey değil, ama önemini farkına varılmadığını düşünüyorum. Sorunun temelinde de toplumsal bilgilendirilmenin rastlantısal olması, daha doğrusu sıcak gelişmelerin etkisiyle tek yönlü gerçekleşmesi yatıyor. Ayrıca bilimin rolünden de söz etmek gerekirse, ne tür hazırlıkların ne ölçüde yapılması gerektiğini düşünmemizi kolaylaştıran istatistiksel bilgilerimiz, gerekli verileri içeren güvenilir deprem senaryolarımız yok veya çok kısıtlı. Varolan bilgiler de sorun çözümüne katkıda bulunacak nitelikte olmayınca, olsa bile gerektiği yerde kullanılmayınca veya güvenilirliği sağlanmayınca işlevsiz kalıyor.

Bir örnek vermek gerekirse İzmit depreminde bir istatistiğe göre (M. Erdik, B.Ü. KRDAE) binaların 3000 kadarının enkaz haline gelmiş olması, yani yaklaşık % 2,5'unun tam anlamıyla yıkılması önemli bir bilgidir. Bu rakam deprem güvenliği açısından ne kadar geride olduğumuzu göstermekle birlikte, sanılana göre çok çok azdır. Deprem tehlikesi dendiğinde zihinlerde bu oranın en az % 10 olduğu, bunun % 50'ye, hatta daha fazlaya çıkabildiği görülmektedir. Nitekim deprem konusunda yerel çalışmalara katılanlara % 2,5 rakamı belirtildiğinde büyük şaşkınlık gözlenmekte, insanlarda "o kadar da fazla değilmiş" düşüncesi doğmaktadır. Bir diğer tepki olarak da rakamın resmi çevrelerce düşük gösterildiği kanısı dile gelmektedir.²

² İzmit depreminde ölü sayısı ile ilgili spekülasyonların ve resmi rakam olan 17 bin'e genelde inanılmamasının yan etkilerinden biri, nesnel bilgilere de güvenilmemesidir. Bu nedenle de resmi rakamların güvenilirliği bilgi süreçlerinin işleyebilmesi açısından taşımaktadır. Olumsuz etkilerinden korkulan bilgilerin de topluma doğru verilmesi yönetimlerin toplumla yüzleşmekten çekinmediğini gösterir ve bu anlamda yönetimlerin için medeni cesaretin ölçüsüdür.

Binaların olası yıkılma oranlarının yüksek düşünülmesi ilk anda sorunun ciddiye alınması için "yararlı" gibi değerlendirilebilir, ama uzun vadede bunun tam tersi geçerlidir. Çok büyük bir depremde binaların % 1'inin bile enkaz haline gelmesi korkunç bir felaket iken, zihinlerdeki yanlış tasavvurlar yüzünden bu boyuttaki tehlikelerin toplumda küçümsenmesi olasılığı vardır. Ayrıca depremde "enkaz" görüntüsüne kilitlenmenin, yine çok ciddiye alınması gereken diğer tehlikelerin (yapısal olmayan tehlikeler, yangın tehlikesi vb.) göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Nitekim deprem tartışmalarının büyük ölçüde yaşanıp tüketildiği, toplumun depreme ilgisinin sıcak dönemlerinin geride bırakıldığı şu günlerde, bütün bu bilgilenme ve bilgilendirme çabalarından geriye zihinlerde deprem tehlikesi adına enkaz görüntüsünden ve panik üretme potansiyelinden daha fazla bir şey kalmamıştır.³

Sözgelimi yapısal olmayan tehlikeler hala toplumun bilincinde belirgin bir yer tutmuyor. Oysa bu çözülmesi nispeten çok kolay bir sorun. İnsanların buna hala gerçek anlamda yönelmemiş olması da, ilgilerinin başka yere yönelmesinden ve bu konuda güvenilir bilgiyle aydınlanmamış olmalarından kaynaklanıyor. Yapısal olmayan tehlikelerin ciddiyetini vurgulamak için yapıldığı gibi, "depremde çoğu insanın bu nedenlerle yaralandığını ve öldüğünü" söylemek yetmiyor; bu bilgi bilimsel araştırmayla desteklenmedikçe ve güvenilir çeşitli kanallardan aynı anda seslendirilmedikçe retorik düzeyini aşmıyor, etkisi de o oranda az oluyor. Bugün gerek toplumda, gerek devlette, gerek sivil oluşumlarda, gerekse bireylerde halen deprem tehlikesini azaltıcı fazla bir şey yapılmamış olmasının arkasında açıkça görülüyor ki, çaresizlik duygusu ve eylem iradesinin eksikliği yatıyor. Sözgelimi dolapları duvara monte etmekle başlayabilecek önlemlerin alınmamış olması bilgi süreçlerinin işlememesinden başka nasıl açıklanabilir.

Öte yandan bilginin doğrudan eyleme dönüştüğü önemli bir örnek yaşadık. Bilindiği gibi 17 Ağustos'un hemen ardından A. M. Işıkara İstanbul'da yeni büyük bir deprem olasılığından söz ettiğinde ("deprem fırtınası" gözlemlendiğini, bunun yeni bir depremin habercisi olabileceğini açıklamıştı) buna hemen topyekun tepki verildi ve neredeyse bütün İstanbul nüfusu birkaç gün dışarıda geceledi. Bu tepki şaşırtıcı değildi, çünkü hem kimse kendini bir depremde evinde güvende hissetmiyordu, hem de depreme karşı önlemden bu tür bir şey anlaşılıyordu (hala da öyle anlaşılıyor). Üstelik uygulanması da kolay bir önlemdi (yağmurlu bir kış günü olsaydı durum herhalde farklı olurdu).

Bu örnek, toplumda bir bilgiye ne zaman kulak verileceği ve gereğinin yapılacağı konusunda öğreticidir. Buradaki belirleyici etkenlerden biri, beklenti ve tehlikeden anlaşılan şey, diğeri ise alınacak önlemin mevcut alışkanlıkları ne kadar zorladığıdır. Nitekim bu uyarıya, daha önce düşünülmesi zor bir davranışla (aileler halinde dışarıda geceleyerek) karşılık verilmiş, ama bu durum birkaç günden fazla sürdürülmemiştir. Oysa Işıkara'nın açıklamasında "önümüzdeki iki üç gün içinde bir tehlike var" saptaması yoktu, ama beklenti bunun böyle anlaşılmasına neden olmuştur. Bilginin eylemi tetiklemesine bundan iyi örnek zor bulunur. Bu bir bilim adamının zihnindeki değerlendirmelerin toplumun eylemine uzanan bir acil durum hattı, bir kırmızı telefondur, ama aynı içeriklerin aktarıldığı anlamına da gelmemekte, sadece toplumun ne tür durumlarda tepki vereceğini göstermektedir.

³ Bu saptama izlenimlere dayanmakla birlikte depremle ilgili yerel çalışmalarda tekrar tekrar doğrulanmaktadır. Kuşkusuz bu yönde yapılabilir nesnel araştırmalar nerede olduğumuzu daha açık biçimde göz önüne serecektir.

İndirgemeci bilimsellik ve bilim insanı sorumluluğu

Sorun sadece doğru ve işlevli bilginin topluma aktarılmasındaki aksaklıklardan ibaret değil. Bilimsel çalışmaların da bilimsellik ve gerçeğin bütünlüklü bilgisi olup olmadıkları bakımından sınınanmasında önemli boşluklarımız var. Bilimsel gibi görünenle gerçek bilimsel olan arasındaki temel ayrım bilim çevreleri içinde bile kolaylıkla gözden kaçabiliyor: Gerçeğin kısmi bir kesiti olan ampirik veriler nedensellikte karıştırılınca her şey tersyüz oluyor, bilim adına yapılan iş kolaylıkla inançları ve beklentileri besleyen keyfiyetler haline gelebiliyor.

Girişte verdiğim örnek (hayvanların topraktaki elektriği hissetmeleriyle ilgili araştırma) bu açıdan incelendiğinde, elde edilen bulguların depremin oluş süreci açısından nasıl yorumlanacağı, hangi etken ve nedenselliklerle ilişkilendirileceği başlı başına bir konu; ama ondan da geçelim, bulguların kendisi sadece olayın tanıklarının beyanları olması bakımından bir değer taşıyor, yani gerçek algılananları ne kadar yansıttığı bile çok kuşkulu. İnsanların, deprem gibi dehşet verici, gizemli, bilinçaltı ve bilinçdışı korkuları harekete geçirici bir olayla ilgili fantazi üretmeye ne kadar eğilimli olduğu düşünülürse, bu beyanların incelenmesi fizikten, jeofizikten önce psikoloji biliminin konusu olmaya aday.

Bu çalışmayı yapan bilim insanı bütün bu çerçeveyi dikkate almış ve gazetecilere bu yönde açıklama yapmış da olabilir; ne var ki gazetecinin buradan yüzeysel ve hazırcı bir sonuç çıkarmasına şaşmamalı. Burada basın, sansasyon güdüsünün esiri olmamak gibi ahlaki bir sorumluluğu olduğu doğrusu da ve bu türden sorumsuz çarpıtmaların sayısız örneklerinin yaşandığı bir vakıysa da, bilim-toplum ilişkisinin kurulmasında asıl sorumluluğun bilim insanlarında ve bilim çevrelerinde olduğunu göz ardı etmemek gerek. Bilimsel bilginin topluma doğru ölçüler içinde ve doğru bir mantıkla aktarılması için gazeteciyi uyarmak öncelikle bilim insanlarının görevi olsa gerek. Nitekim gazetecinin görevi bilimin işleyişini bilmek değil. Depreminden sıklıkla duyduğumuz "gazeteciler deprem büyüklüğünü ve şiddetini birbirine karıştırıyor, bu bilgisizliktir" gibi eleştiriler sorumluluğu tek yanlı olarak basına yüklüyor ve bu yüzden de çözüme katkıda bulunucu değil.

Bilim ahlakı ve bilinci, toplumu veya diğer deyişle kamuoyunu yanıltmayı engelleyebilmeli; bilim insanının bireysel ahlakı buna yetmediğinde doğal olarak kurumlar ve sosyal baskı devreye girmeli; ama deprem tartışmaları örneğinde de bilim dünyamızın kurumlaşmadan epey uzak olduğunu yine yaşayarak gördük. Ülkemizde önemli bilim insanları yetişebiliyor ve bireysel olarak önemli işlere imza atılabiliyor, ama iş kurumlaşmaya gelince orantısız bir gerilik ortaya çıkıyor. Kurumlaşma yolunda en temel adımlar olan, bilimsel çalışmaların özenle yönetim sürecinden geçmesi ve bilim çevreleri içinde iletişim ve çabaların birleştirilmesi gibi konularda bile Sisyphos gibi tekrar tekrar başa dönülüyor.

Nitekim böyle bir kurumlaşmanın eksikliği tüm açıklığıyla ortaya çıktığı için hiç değilse geçici bir yapılanmaya gidilmek istendi ve yerinde bir karar alınarak 21 Mart 2000 tarihli bir Başbakanlık genelgesiyle (depremden tam 7 ay sonra, yani bilgilendirme duyarlılığının tükenmeye başladığı bir aşamada)⁴ Deprem Konseyi oluşumuna gidildi. Ama bilindiği gibi Konsey'in varlığı kamuoyunda algılanmadı, kuruluş döneminden sonra da sesi hemen hemen hiç duyulmadı. Bu da Konsey gibi bir oluşumun gerçekten işler biçimde uygulamaya sokulmasının önündeki yapısal, kültürel engellerin bir sonucu olsa gerek.

⁴ ABD'da yapılan araştırmalara göre deprem sonrası bilinçlenme ve öğrenmenin ilk 6-12 ay içinde gerçekleştiği, daha sonra ilginin azaldığı biliniyor.

Bilimsel güvenilirliği olan kişilerden oluşturulan ve ilgili tüm bilim dallarının uzmanlarına yer verilen Konsey ciddi bir oluşumdu, ama üstlendiği görevi yerine getirmek için temsil yeteneğini siyasi bir erkten (Başbakanlık) alması başlı başına bir handikapı. Ayrıca çok çabuk ortaya çıktığı gibi, bilgi ve bilim ahlakı açısından yeterlilik, toplumla etkili iletişim ve toplum üzerinde etki için yeterli olmak anlamına gelmiyordu.⁵ Toplumun beklentileri ve kavrayış alışkanlıkları dikkate alınmadan etkili bir iletişimin yolu da elbette açılmazdı.

Toplumun deprem duyarlılığının bu kadar yükselmesi ve ilk anda bilim insanlarına da kulak verilmesi daha önce örneği görülmemiş bir durum yarattı. Ama bu ilgi sonuçta bilimsel bilgilenmeye değil, spekülasyonların reyting almasına yol açtı. Bilim insanları belki de ilk defa sanatçılar gibi "popüler" olma olanağını bulmuşlar ve böylece tehlikeli bir bölgeye girmişlerdi. Bilim insanlarının medya yıldızı olmaları elbette bilimsel çalışmanın karakteriyle çatışan bir durumdu, ama isteyerek veya istemeyerek bazı bilim insanları böyle bir imaj kazandılar. Hatta ilk ünlü olanlardan Aykut Barka ünlü olmayla ilgili sıkıntısını ve bu durumun bilimsel çalışmalarına yoğunlaşmasını zorlaştırdığını açıkça dile getirdi. Oysa bu ortamda birçok yetersiz ve aşırı iddialı konu uzmanı, bilim dünyasında sınanmamış ve bilim dünyası içinde ciddiye alınmayan aceleci açıklamalar yapmaktan çekinmediler. Basının da "ilginç görüş" diye sunarak reyting almak için veya kendilerince toplumu yatıştırmak veya uyandırmak amaçlarını güdeleyen yayın politikalarına uygun olarak, yeni tezler ileri süren kişileri bulup ilk yayımlayan olmaya çalışmaları bu sorumsuzluk zincirini tamamladı.

Toplumla bilimin ilişkisinde, bilimi topluma yaymanın gereği olan popüler bilim yolunda pek yol alamayan ülkemiz (Kurultay 1999), bilim insanını popülerleştiren, hatta poplaştıran bir ülke görünümü sergiliyor. "Deprem Dede" olarak benimsenen Ahmet Mete Işıkara bu poplaştırma tavrının belirgin bir örneğidir. Konsey işlememiştir, ama bilimsel perspektifin topluma aktarılmasında Işıkara imajı işlemiştir. Toplumun depremle yaşamaya alıştırmaya çalışmalarına özel bir önem veren Işıkara bu imajın da verdiği avantajla etkili bir performans sergiliyor. Bireysel ve spekülatif açıklamalardan uzak durduğu açıkça görülen Işıkara bu rolünü kalıcı önlemlere yönelmesi yönünde kullandığı için Türkiye şanslıdır. Ama madalyonun diğer yüzü, bilim-toplum ilişkisinde kurumların işlemediğinin bir kere daha anlaşılmasıdır. Belki de şunu söylemek gerek: Toplum kurumlara güvenmediği için güveneceği bir kişiliği yaratmış ve ona bir cemaat lideri gibi bağlanmıştır. Yenilikçi olmakla birlikte, düşünce yapısında ve sorunlar karşısındaki tepkilerinde modernleşmemiş⁶ bir toplumun kendine özgü modernliği (isterse "sentezi" denebilir) karşımıza çıkıyor bir kere daha. (Kırsal Göle 1998; Geenen 1996)

Bilim insanları, kamuoyunun ilgisini çekme güdüsüne kapıldığında, çalışmalarını erken açıklama veya medyanın ilgisi karşısında kontrolü elden kaçırma tehlikesiyle karşı karşıyalar. Bu durumun özellikle deprem meselesinde karşımıza çıkmasının görünürdeki bir nedeni toplumun acil çözüm söyleyecek birilerine gereksinim duymasıysa, diğer nedeni de deprem konusunda, kısmi bilgilerle inandırıcı spekülasyonların kolaylıkla yapılabilmesi. Ama asıl neden bilimle kurduğumuz ilişki biçiminde; ve bu, yapısal bir karakter taşıyor. Yukarıda da

⁵ Konsey Başkanı Tuğrul Tankut'un açıklamaları fazla karmaşıktı ve sanki bir şeyler açıkça söylenmek istemiyormuş izlenimi doğuruyordu.

⁶ Modernleşme ve modernlik kavramlarını burada, modernite tartışmasının içerdiği anlamıyla kullanıyorum. Bu anlamda "modernlik", alışkanlıkların ve geleneğin esiri olmayan, sorunlara uygun çözümü akla başvurarak bulan, yani bir çözüm yolunu kabul etmeden önce belli geçerlilik ölçütlerine göre tartışan bir toplumun ve o toplumu oluşturan bireylerin adıdır. Bu tür bir toplumda da her şeyin şeffaf olduğu ve çözümlerin her tür kısıtlamadan varestede olduğu söylenemez elbette, ama her çözüm gerçekleştirilmeye muhtaçtır ve kararlar dar zümrelerin elinde değildir.

belirttiğim gibi, bilgi düzeylerinin ayrışmamış olması durumunda, yani bilimde varsayıma dayalı araştırmaların, bilgiye ulaşmada dahili süreçler olduğu gerçeği göz ardı edilip, bilim içinde şü veya bu aşamada ulaşılan tüm veriler ve kuramlar eşdeğermiş gibi dolaşıma girdiği zaman, işleyen ve toplumsal bir karşılığı olan bir bilimden söz edilemez. Zira bilimsel bilginin topluma aktarılması, hem sınanmış ve uygulamaya hazır bütünlüklü bilgiyi oluşturmayı öngörür, hem de bu aktarımın dilini, söylemini bulmayı. Yani dolaysız bir aktarım olanaksızdır ve denendiği zaman da çarpık bilgilenmeye yol açması kaçınılmazdır.

Bilimsel bilginin toplumdan gizlenmesi, kitlelere bilimin ayrıntılarına ilgi duymayın denmesi söz konusu olamayacağına göre burada yanlış nerede yapılıyor?⁷ Bilimin her düzeyi topluma, bu arada uzmanlardan geri kalması gerekmeyen bilim meraklılarına elbette açık olmak durumunda. Bilgi karmaşasından rahatsızlık duyup bilim insanlarının konuşmasına, topluma seslenmesine biçimsel ve yasal sınırlar koymak sorunun üstünü örtmekten başka işe yaramaz; bilimin çok yönlü işleyişini engelleyeceği gibi, bugün de kamusal alandaki iletişimden daha güçlü olan fısıltı enformasyonunu itibar edilen tek kaynak haline getirir. Sorunun çözümü Z. Bauman'ın anladığı anlamda bilim insanının "sorumlu konuşma"sından ve bilginin doğru konumlandırılmasını sağlayacak biçimde aktarılmasından geçiyor. Bunu somutlaştırmak için basit bir örnek vermek gerekirse, uzmanlar arası bir tartışmanın "ilginç kesitlerinin" ana haber bülteninde verilmesi hatırlanabilir. Bu tür bir bilgi aktarımı televizyon üzerinden yapılacaksa, bunun yeri, özel bilim programlarıdır (kitle iletişim araçlarında reyting alamadığı için bu tür programlara pek yer verilmediğini de biliyoruz).

Depreme toplumsal hazırlıkta sağlanması gereken; kalıcı, basit, ihtiyaca cevap veren bilgilerin ve becerilerin yaygınlaşması, bunun için de bilginin standartlaşması ve kolay yaygınlaşabilir bir paket haline getirilmesi. Ne var ki tartışmaların sürüp gittiği bir ortamda ve uzmanların bir araya gelmekte ciddi zorluk çektikleri bir ortamda bu nasıl başarılacak. Aynı alanda çalışan bilimciler arasında da temel konularda ayrılıklar toplumun gündemine taşınmış durumda; kaldı ki depreme karşı pratik önlemler, çeşitli bilim dallarının bir araya gelmesiyle, bilgilerin birbirini tamamlamasıyla gerçekleşebilir ancak. Oysa mimarlarla inşaat mühendisleri arasındaki kopukluk bile tüm derinliğiyle sürüyor. İşbirliği yönünde tekil karşı örnekler verilebilir olması bu gerçeği değıştirmiyor. 1992 Erzincan depreminden sonraki değıerlendirmesinde aynı soruna işaret eden U. Ersoy'un şü saptaması bugün de ilgililerce doğrulanıyor:

"Genelde mimarlarımız deprem gerçeğinden habersiz, inşaat mühendislerimiz de davranışı dışlayan, analitik yöntemlere ağırlık veren bir eğitimle yetiştirildikleri sürece bu tür felaketleri yaşamaya devam etmemiz kaçınılmaz olacaktır." (Ersoy 1993: 402)

Güvenilir bilgi akışı gerçekleşmeyince, doğan boşluğu herkes kendisine göre kısmı, dayanaktan yoksun, kendinden menkul bilgilerle dolduracak ve bunun sonucunda insanların kafası karışacaktır. Alışkanlığa dönüşmesi gereken bilgi ve becerilerin kazanılmasını gerektiren depreme toplumsal hazırlık, böyle bir ortamdan çok zarar görmektedir. Bu nedenle risk azaltmada ilerleme sağlanması için, sözelimi fay hatlarıyla ilgili yeni bilgiler bulunmasından çok daha önemli olan nokta, bilimsel bilgiye güven ilişkisinin kurulmadır.

⁷ Bu tür bir düşüncenin açıkça dile gelmesi bile varlığı herkesin malumu. Nitekim işleyebilmesi için toplumla paylaşılması zorunlu bilgilerin bile "devlet sırrı" kılıfına sokulabildiği bir toplumda yaşıyoruz. Afet yönetimi alanında bu tutumun ilginç bir örneğini N. Sarp veriyor. Sağlık alanında afet yönetimi konusunda daha 17 Ağustos'tan önce kapsamlı bir çalışma yapmış olan bu bilimci, Sağlık Bakanlığı bürokratlarının, afet yönetim yönergesini "gizlilik gerekçesiyle" kendisinden esirgediğini belirtiyor.(Sarp 1999: 52)

Güvenilir bilginin kaynağı olarak Batı dünyası ve birikimin transferi

Güvenilirlik deyince Türkiye'de her zaman başvuru hazır şablon yurtdışı, daha doğrusu Batı. Bunu ister bir şartlanma ister bir şans olarak görelim, sistemli bir şeylerin hayata geçirilmesi hep yurtdışı ayağını gerektiriyor. Çözüm yöntemleri yurtdışından hazır getiriliyor. Kendi insanlarımız arasından da yurtdışı kuruluşlarla veya ünlü yabancı bilimcilerle birlikte çalışanlar daha fazla kaale alınıyor.

Afete toplumsal hazırlık, ilk anda görüldüğü gibi bilimin doğrularının topluma aktarılmasından ibaret bir iş olsaydı bile içerideki bilim çevreleri yeterli etkinliği sağlayamayacaktı. Yukarıda da dile getirdiğim gibi, uygulamaya hazır bilginin oluşturulması disiplinler arası çalışmayı gerektiriyor; bunun sonucunda da, işlevli bilgilerin seçilmesi ve bu türden bilgilere yönelik somut durumlara yönelik araştırmaların yürütülmesini gerekiyor. Gerek işe yarar (uygulamaya hazır) bilgi oluşturmadaki eksiklerimizden dolayı, gerekse bilimi toplumla paylaşma anlamında popülerleştiremediğimizden, bu boşluğu da ancak, Batı'dan aktardığımız birikimlerle çözüme yoluna gidiyoruz. Nitekim bugün dolaşıma sokulan topluma yönelik kılavuz niteliğindeki deprem broşürlerinin büyük çoğunluğu gerçekte yabancı metinlerden doğrudan veya dolaylı aktarmadır.

Gerek sivil toplum kuruluşları, gerek resmi kurumlar birbirlerinden bağımsız olarak yaptıkları çalışmalarla Batı'nın uyguladığı bazı programları Türkçe'ye aktarmaya ve topluma yaymaya çalışıyorlar. Ama bu çalışmanın da güçlüklerinin olduğu göz ardı edildiğinde yetersizlikler ve beklenmedik olumsuz sonuçlarla karşılaşma tehlikesi var. Hazır birikimin bire bir aktarılması olanaklı ve anlamlı olmadığı için bu çalışmaların da bilinçli ve yeterli bir altyapı oluşturularak yürütülmesi gerekli. Oysa bu çabaların bir yerde birleştirilmemesi hem emek ve kaynak israfına yol açıyor, hem de işe yarar ve Türkiye toplumuna seslenen nitelikte yazılı, sözlü, görsel malzemeye destekli metinlerin yaratılması için gerekli ehliyet, kaynak ve titizlik bir araya getirilemiyor.

Bu eksikliği gidermeye dönük çabalar var ve bu sorunları aşma konusunda, çok farklı katkıları bir araya getirdiği ve güçlü bir finansman desteği olduğu için benzerlerinden (toplum eğitimine dönük diğerlerinden) çok daha fazla umut vaadeden bir proje İstanbul'da 1 yıldır yürütülüyor. İstanbul Afete Hazırlık Eğitim Projesi (İAHEP) adıyla anılan bu proje B.Ü. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırmaları Enstitüsü'nün şemsiyesi altında ABD kurumlarının bilgi ve finansman desteği alınarak başlatıldı. Yabancı dildeki metinlerin temel alındığı, ancak bu metinlerin doğrudan çevirisini amaçlamayan bu proje, yurtdışındaki birikimi, Türkiye'deki uzmanların ve ilgili çevrelerin katılımıyla ve Türkiye'nin koşullarına göre gözden geçirilerek aktarmaya dönük bir çalışma olarak dikkat çekiyor.

Amacım özel olarak bu projeyi tanıtmak değil. Bu tür bir projeye neden gerek olduğunu ve uygulanmasındaki güçlükleri ana çizgileriyle değerlendirmek istiyorum. Böylece de bu konunun beni akademik açıdan doğrudan ilgilendiren yönüne, yani kültürler arası transfer olarak çeviri konusuna girmiş olacağım.

Yabancı kaynaktan yararlanmanın yararlarını uzun uzun anlatmaya gerek yok. Bizim açımızdan asıl vurgulanması gereken nokta kendi içimizde, bilimsel bilginin uygulamaya hazır hale getirilmesi ve toplumla paylaşılması süreçleri yaşanmadığı, bunun mekanizmaları ve gerekli insan kaynağı oluşmadığı için bu yola ister istemez başvurulduğu. Ne var ki dışarının birikiminden yararlanmaya karar vermekle yeni bir süreç başlıyor ve bu sefer

yabancı kaynakları aktarmanın getirdiği çeşitli zorluklar yaşanmaya başlıyor. Bu sürecin çeviri tekniğiyle ilgili ayrıntılarına burada fazla özel kalacağı için girmeyeceğim. Amacım gerçek bir transferin ve bu süreçte çeşitli kesimlerin işbirliğinin gereğine dikkat çekmek.

Toplum bilgilendirmeyi amaçlayan metinlerde, düşüncenin ve dilin açık ve anlaşılır olması herkesin farkında olduğu gibi özel bir önem taşıyor. Ama transferden söz ettiğimizde asıl kastettiğimiz, koşullara ve kültüre uygunluk, ikna edicilik gibi özellikler. Güvenilir bir kaynağı aktarıyor olmanın verdiği bir tutumla bu noktalar kolaylıkla gözden kaçabiliyor. Metnin düz bir aktarımı, birçok bakımdan metnin amacıyla uyumlayabilir. İşte bu noktada yapılan çalışmanın amacı ve stratejileri göz önünde tutularak Türkçe'de gereksinime cevap veren metinlerin yaratılması hayati önemde.

Bir örnek olması bakımından okullarda deprem anında sıranın altına girilip girilmeyeceği konusunu ele alalım. Bu konu tam da bu tür bir çalışmada ciddi sorun oluyor, hatta bu nedenle tüm bir projenin kabul görmesi tehlikeye girebiliyor.

Bilindiği gibi 17 Ağustos'tan sonra Türkiye'de depremde sağ kalmanın yolu olarak "yaşam üçgeni" kavramı ortaya çıktı ve çok benimsendi. Mevcut broşürlerin hemen hemen hepsinde de bu bilgiye dayalı öneriler yer alıyor. Bu bilginin kaynağı bilindiği gibi arama kurtarma birimleri. Toplumla yayılması da AKUT'la başladı.

AKUT ve Sivil Savunma deprem konusuna konumları gereği, enkazdan canlı kurtarma penceresinden bakıyorlar. Ama toplumsal eğitim çok daha farklı perspektif ve geniş boyutlu bakmayı gerektiriyor. Sivil Savunma'nın ve AKUT'un broşürlerinde depremde canlı kurtulanların nerelerden kurtarıldığını belirten gözlemler var. Bu gözlemler çok değerli, ancak tüm topluma deprem sırasında bu gibi noktalara girin ("yaşam üçgeni oluşturun") demek için yeterli neden değil. Nitekim farklı disiplinlerden bilimciler, uzmanlar bir araya geldiğinde çözümün bu kadar kolay olmadığı anlaşılıyor. Enkaz haline gelmiş binalarda sağ kalmanın ne kadar umulabileceği, yaşam üçgenlerinden kurtarılanların deprem sırasında nerelere savruldukları bilinmeden bu konuda değerlendirme yapmanın sakıncaları açıkça ortaya çıkıyor. Yıkılan bir binada deprem sırasında nerede duracağınız fiziki olarak sizin kontrol edebileceğiniz bir şey olmadığı gibi, bu tür bir önlemin uygulanabilmesinin alışkanlığını yaratmak deprem cambazlığı öğretmek gibi bir çaba olur. Kaldı ki burada yıkılma olasılığı ciddi olarak düşünülen bir binada "yaşam üçgenlerine" güvenerek yaşamaya devam etmeyi tavsiye etmek gibi ilkesel bir yanlışa düşülmüş oluyor. "Depremle yaşamaya alışmak"tan, tam da bu anlamda bir göze alma davranışının aşılması anlaşılmalı, yoksa Gani Müjde'nin bir parodisinde yazdığı gibi "enkaz altında kalınabileceği düşüncesine alışmak" değil.⁸

Toplumun bilincinde enkaz altında kalma tehlikesi böyle kaotik bir yer tutarken İAHEP'in çevirdiği metinlerde çocuklara okullarda deprem sırasında sıraların altına girmeleri söyleniyor. Bunun doğrudan çevrilmesi başlı başına bir sorun, çünkü farklı yargılar oluşmuş durumda. Konuyu çok uzatmamak için bilinen itirazları tekrar etmek istemiyorum. Bizde binaların, okul binalarının da güvenilmez olması, sıraların çelik olmaması vb. gibi nedenlerle "Türkiye'nin koşulları"nın ABD'den veya Japonya'dan farklı olduğu açık. Ama bu durumda sıranın altına girilmemesinin alternatifi nedir? Dışarı çıkmak mı? Bina yıkacak şiddette bir

⁸ Gani Müjde "Depremle Yaşama Rehberi" başlığı altında sıraladığı ironik tavsiyelerden 10. sırada şöyle diyor: "Göçük altında kaldığımızda size 'İyi misin?' diye seslenenlere 'İyiyim, depremle birlikte yaşamaya alışıyorum. İsterseniz büyüklerimizi de çağırın. Gelip ayaklarını bu kolonun altına soksunlar. Onlar da depremle yaşamaya alışsınlar benim gibi' cevabını verin." (??)

depremde ve okul gibi bir ortamda bu düşünülemezliğine göre bu itirazlar bir şey söylemiş olmuyor. Burada gerçek maalesef çok açık: Yıkılacak bir binada hayat kurtarıcı bir davranışı öngörmenin yolu yok. Zaten "sıranın altına girilmesi" tavsiyesinin amacı da böyle bir durumda hayat kurtarmak değil. Bilindiği gibi depremde sadece yıkılan binalarda tehlike altında değiliz. Sıva dökülmeleri, cam kırılmaları, eşya devrilmeleri gibi ciddi tehlikeler, binaların depreme dayanıklılığında bağımsız olarak tümünde yaşanabilir. Bir şeylerin siper alınması bu tür tehlikelere karşı düşünülmüş bir önlem sadece. Dolayısıyla okullarda sıraların altına girilmesi tavsiyesi değerlendirirken bu mantıkla yaklaşmak gerek.

Dolayısıyla "transferde Türkiye'nin koşulları dikkate alınmalı" gibi genel bir ilke, her farklı durumda bir değişiklik yapmayı gerektirmiyor. Tersine bu örnekte de görüldüğü gibi, farklı koşullara rağmen işe yarar, akılcı bir önlemin aktarılmasında ısrarlı olmak gerekiyor. Ama içerik bakımından aynı önlemin aktarılması burada doğru karar olsa da, bunun nasıl aktarılacağı ayrıca düşünülmesi gereken çok önemli bir nokta. Tam da burada Türkiye'nin kendine özgü koşullarından söz etmenin yeri var. Bir metnin doğrudan bir aktarımı, aynı beklentinin ve alımlama koşullarının bulunduğunu varsayar. Oysa burada sınırlı bakış açılarının eseri de olsa, akılcılıktan uzak da olsa, toplumu etkileyen çekinceler ve itirazlar ciddiye alınmak durumunda. Üstelik bu çekinceler uzmanlardan ve yetkililerden de gelebiliyor. Metinleştirmede toplum psikolojisinin ve kültürel altyapının dikkate alınması bilginin gerçekten benimsenebilmesi için belirleyici bir önemde. Aynı önlemi kural olarak yine vermek durumdaysanız, bunu metin içinde veya metin öncesinde açıklayıcı ve ikna edici hale getirmelisiniz. Kaynağın yabancı olması, Batı aklına genelde güven beslediği için bir avantaj gibi görünse de bu tür itiraz durumlarında yabancı kaynaklılık derhal tersine bir etki yaratabiliyor. "Bize uymaz" veya "bizi ancak biz düşünürüz" gibi argümanlar büyük bir kolaycılığın aracı olabiliyor.

Dolayısıyla bu örnekte "Türkiye'nin koşullarına uygun aktarım" içerik farkından çok, bilginin sunuluş biçimini ilgilendiriyor. Burada ülkenin farklı koşullarına bağlı olarak gerçekten de dikkate alınması gereken bir nokta varsa, o da sıraların altına girmenin bizim okullarımızda uygulanmasının pek mümkün olmayacağı. Bilindiği gibi okullarımızın çoğunda aynı sırada 3-4 öğrenci oturuyor ve çocuklar bu koşullarda sıranın altına girmek için birbirlerini itmek durumunda kalabilirler.

Bir yönlendirme kılavuzunda elbette sorun tartışılmamalı, uygulamaya hazır bir davranış modeli verilmeli. Ancak olası itirazları ve uygulama güçlüklerini hesaba katan bir metinleştirme gerekli. Bu tür metinlerin zorluğu, basit, ama isabetli bir dil kullanmakta yatıyor ve bu tür metinlerin oluşturulması ayrı uzmanlık işi sayılmasa bile, özel bir duyarlılık ve uğraş gerektiriyor. Ayrıca tüm topluma yayılması planlanan önlemler için uzun vadeli düşünülmesi, farklı yerel koşulların hesaba katılması ve uygulayacak kişiye kendi içinde bulunduğu somut koşullara göre inisiyatif kullanmasına olanak tanınması gerekir. Bunun için de pilot uygulamalarla öngörülerin sınanması önem taşıyor. Yoksa kısa vadede yeniden değiştirmek durumunda kalınan önlemlerin güvenilirliği zedelenecektir. Bu da doğru metinleştirmenin sadece çevirmenin dilsel becerisinin eseri olmadığını, uygulamayla metinleştirme arasında bağlantının kurulması gerektiğini, yani burada da çok aşamalı bir işbirliğinin gerektiğini gösteriyor.

Sonuç

Gerçekten de az önceki örnekte toplumsal bilgilenmedeki sıkıntılarımızın önemli başlıklarını görmek mümkün. Panikle bilgilenmenin, nesnel olana değil bize yakın olana inanmanın, çok boyutlu düşünmemenin, akılcı soğukkanlılığı gösterememenin izlerini bu örnekte rahatlıkla görüyoruz. Bu da doğruya karar vermenin yetmediğini, toplumsal bir iş yapmak için toplumla birlikte yürümenin zahmetlerine katlanmanın gereğini gösteriyor.

Uygulamaya dönük bilgi salt bilimsel doğruluk temelinde değil, işe yararlılık temelinde yürüyecek bir iş, bu da insan etkeninden, kültürden ve geleneklerden bağımsız birşey değil. Bu nedenle bilimsel tartışmaların ötesinde bilgiyi işleme ve aktarma süreçleri bilginin doğruluğu kadar önem taşıyor.

İçinde bulunduğumuz durumda, sorumluluğu mevcut kurumlara bırakmak yerine şeffaf ilişkiler içinde öncü çalışmalar yapmak ve işbirliğini olabildiğince geniş tutmaktan başka çare yok. Toplumun harekete geçirmek ve yeteneklerini kullanmasını sağlamak gelecek büyük depremlere hazırlanmanın tek yolu; bunda ne kadar başarılı olunacağını söylemek ise zor. Bu tür bir hedefin, her bakımdan farklı ve ciddi kültürel değişimler gerektiren bir süreç olduğunu unutmadan, kolaycı umutlara kapılmadan çalışmak gerekiyor.

Kaynakça

A) Yararlanılan kaynaklar:

Z. Bauman 1998: Sosyolojik Düşünmek, Ayrıntı Yayınları

O. Ekşi 2000: Deprem Merhaba Dedi, *Hürriyet*, 8 Temmuz 2000

U. Ersoy 1993: "Erzincan Depreminden Alınması Gereken Dersler." Yay. yer: 2. Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı. TMMOB vd. S. 395-403

E. M. Geenen 1996: "Wahrnehmung und Interpretation von Erdbebenrisiken in der Türkei." Yayınlanmamış bildiri. *Psychology's role in disaster intervention and research* sempozyumu, 7 Haziran 1996, Dresden, Almanya

N. Göle 1998: "Batı-dışı Modernliğin Kavramsallaştırılması Mümkün mü?" Yay. yer: Sosyal BilimleriYeniden Düşünmek. Metis Yayınları. S. 310-320

T. Kurultay 1999: "Popüler Bilimsel Kitaplarla Uzmanlığa Doğru." *Virgül*, Haziran 1999, S. 38-42

N. Sarp 1999: "Sağlık Hizmetlerinde Afet Yönetimi." Yay. yer: *Deprem Araştırma Bülteni*, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi. Sayı181, Temmuz 1999, S. 10-54

A. M. C. Şengör 1999: "Kassandra ve Anaksimandros - Zümrüitten Akisler." *Cumhuriyet Bilim Teknik*. Sayı 665.

B) İncelenen belgeler:

ABCD Temel Afet Bilinci El Kitabı, İAHEP, B.Ü. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırmaları Enstitüsü, Ekim 2001

AKUT'un deprem kılavuzu, 1999

Deprem ve Depremden Korunma Yolları El Kitabı. Milli Eğitim Bakanlığı, 2000

Deprem Rehberi. Hayatta Kalma Yolları. Radikal gazetesinin deprem broşürü, 1999

Deprem Vakfı'nın internet sayfasındaki deprem kılavuzu

Depreme Karşı Aktif ve Pasif Korunma Tedbirleri, 1999 (İstanbul Valiliği Sivil Savunma Müdürlüğü'nün deprem broşürü)

H. Döndüren 1999: "Deprem İlmihali." Altınoluk Dergisi Sayı 164, Eylül 1999
Hayvanlar topraktaki elektriği hissediyor. Hürriyet, 29.11.01 (Doç.Ülkü Ulusoy'la ilgili haber)

İstanbul ve Deprem 1999 (İstanbul Büyük Şehir Belediyesi'nin deprem broşürü)

Semt Girişimleri ve Meslek Odaları Ortak Forumu sonuç bildirisi, 26 Mayıs 2001

3 Mayıs paniği, Hürriyet 13.4.2000 (Astrolog Yasemin Boran'ın yazısı)